

เทศน์เช้า วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๕๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เรามาทำบุญนะ ทำบุญจิตใจเป็นบัณฑิต เวลามงคลชีวิตนะ “อเสวนา จ พาลานํ ปณฺหิตานนฺจ เสวนา” เวลาสวดมนต์บ้าน เขาใช้มงคลชีวิตนี้สวดทุกวัน ทุกวันเวลาไปทำบุญบ้าน ใจ อเสวนา จ พาลานํ ไม่คบคนพาล ให้คบบัณฑิต ฉะนั้น สังคมเราชาวพุทธ เห็นไหม เวลาเรามีลูก มีหลาน เราก็ออยากให้ลูกเราเป็นบัณฑิต ถ้าอยากให้ลูกเป็นบัณฑิต ให้เอาลูกมาวัดมาวา มาชิมช้ำ ความเป็นวัฒนธรรมของเรา โตขึ้นมาเราได้บวชได้เรียนเพื่ออยากให้เป็นบัณฑิต

ถ้าเป็นบัณฑิต เห็นไหม เราเป็นบัณฑิต บัณฑิตเพราะอะไร? บัณฑิตเพราะว่าถ้าพูดถึง เวลาบวชเรียนแล้วเป็นบัณฑิต นี้บริหารทิศ ทิศคือบัณฑิต คบคนเทียมมิตร มิตรแท้ มิตรเทียม ในนวโกวาทสอนไว้หมด ในพระไตรปิฎกจะสอนไว้ว่าจะดำรงชีวิตอย่างไร ชีวิตของเราจะดำเนินอย่างไร ในสังคมโลก คุณเวลาเราเกิดในวิภวภูมิจะ เราอยู่ในทะเล กว่าเราจะเข้าฝั่งได้ ในทะเลมันมีฉลาม มันมีสัตว์ร้ายที่คอยจะทำลายเรา นี่ในวิภวภูมิจะ ชีวิตในวิภวภูมิจะ

ทีนี้ชีวิตมนุษย์ก็เหมือนกัน การดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์เรามันผ่านวิกฤตอะไรบ้าง ออกไปเผชิญกับโลก โลกมันเป็นแบบไหน? นี่มงคลชีวิตสอนอย่างนั้น ถ้ามงคลชีวิตสอนอย่างนั้น เราเอาลูกมาบวชมาเรียนก็อยากให้เป็นบัณฑิต ถ้าเป็นบัณฑิตแล้ว บัณฑิตมันเป็นที่ไหนล่ะ? เวลาลูกไปบวชไปเรียน บวชเรียนเพื่ออะไร? ให้ศึกษา ศึกษา ถ้าเรามองถึงประเพณีวัฒนธรรม มันก็เหมือนโลก

ประเพณีวัฒนธรรม เห็นไหม ธรรมะเป็นธรรมชาติ สรรพสิ่งเป็นธรรมชาติ ทุกอย่างเป็นธรรมชาติ ธรรมชาติก็เป็นธรรมชาติอยู่แล้ว แต่ใครศึกษามันหรือไม่ศึกษามันล่ะ? ทีนี้ถ้าเราไปศึกษามันธรรมะก็เป็นธรรมชาติ ชีวิตนี้ก็เป็นธรรมชาติอันหนึ่ง แต่ถ้าเราศึกษานะ เราศึกษาธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเราต้องทดสอบ ถ้าทดสอบมันเป็นปัจจัยตั้ง เป็นสันติภูมิจึง เป็นความรู้จริงเห็นจริงในหัวใจนั้น

ถ้าเป็นความจริงเห็นจริงในหัวใจนั้น เวลาเราบวชเรียนมา ลูกเราไปบวชไปเรียนแล้ว ออกมาทำไมบางคนก็เป็นคนดีมาก บางคนบวชเรียนแล้วยังออกมาเถรขึ้น ไป เห็นไหม เพราะ ตรงนี้ไง ตรงที่ว่า ถ้าพูดถึงเราศึกษาแล้วเราก็ตึกษา ตึกษามันก็เป็นเปลือกใช้ใหม่? วัฒนธรรมคือ วัฒนธรรมใช้ใหม่? แต่ถ้าเราได้ศึกษา แล้วเรามีสติปัญญา เราได้พยายามฝึกฝนตัวเรา ฝึกฝนตัว เรามันเห็นจริงใจ เวลาเราแบมือขอเงินจากพ่อแม่เนะ เราใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพราะเราได้เงินมาด้วยความ สะดวกสบาย แต่ถ้าเราทำมาหากินเราได้เงินเราเองเนะ เรากระหมัดกระหม่อมเนะ เงินนี้ หามาได้ยาก

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราศึกษาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแบมือขอเอา นี้ ธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ขอเอา ศึกษาเอาก็เปิดคู่พระไตรปิฎกเมื่อไหร่คู่ พระไตรปิฎกก็ไม่วิ่งหนีเราไปไหน แต่ถ้าเราทำของเราเองขึ้นมา เวลาเราตั้งสติขึ้นมาจะให้จิตมัน สงบ ถ้าจิตมันสงบขึ้นมาแล้วเราจะเห็นคุณค่าของคำว่าจิตสงบกับจิตฟุ้งซ่าน

เวลาเราเกิดปัญญาขึ้นมา เราจะเห็นคุณค่าของปัญญาว่าโลกุตตรปัญญา ปัญญาที่ชำระ กิเลส ปัญญาที่เหนือวังหัวใจเอาไว้ในอำนาจของเรา กับปัญญาที่มันกระตุ้น กระตุ้นให้มันมี ทัศนความทะยานอยาก โลภียปัญญาไง ปัญญาเกิดจากกิเลสมันเกิดขึ้นมาอย่างไร? ถ้ามันเกิดโล กุตตรปัญญาละ? ผู้ที่ปฏิบัติ นี่บัณฑิตจะรู้ คนพาลไม่รู้ เวลาจิตมันพาลเนะ มันพาลของมัน มันว่า มันรู้มาก มันเข้าใจมาก มันเข้าใจไปทุกอย่าง แล้วก็พูดเหมือนกัน พูดเหมือนกันทุกอย่างทำไม เราพูดผิด ทำไมครูบาอาจารย์ท่านพูดถูก

ลูกของท่านเพราะมันเป็นความจริงของท่าน เวลาลูกของเราคือจ้มา ลูกของเราเนะ เงิน ขอมมา เงินที่ขอพ่อแม่มาเป็นเงินใหม่? เป็น เงินที่เราแสวงหาของเราเองเป็นเงินใหม่? เป็น แต่ ที่มันแตกต่างกัน ที่มาของการแบมือขอ เท้าไหร่มันก็ขอได้ นี่เวลาพ่อแม่ไม่ให้ก็บีบคั้นเอา ด้วยความผูกพันพ่อแม่ก็ควักให้ เท้าไหร่ก็หมด แต่ถ้าเราหาของเรา เราเหนื่อยยากนะ โอ้อโฮ ต้องกระหมัดกระหม่อมเนะ ต้องรู้จักประหยัดนะ รู้จักมัธยัสถ์ นี่ไงเราหาของเรา

นี่ก็เหมือนกัน ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพูดเหมือนกันทำไมไม่ เหมือนกันละ? ไม่เหมือน ไม่เหมือนเพราะมันหักห้ามใจตัวเองไม่ได้ ไม่เหมือนเพราะเราเหนียว รังจิตเราไว้ไม่ได้ แต่ถ้ามันเป็นจริงของมันเนะ มันเป็นจริงของเรา เราเหนียวรังได้ เรามีสติ มี

ปัญญา นี้บัณฑิต ถ้าบัณฑิตแล้ว พอมีสตินะ คนเรามีสติมันก็มีปัญญา พอมีสติ ถ้าสติยับยั้งแล้ว ปัญญามันจะเกิด พอปัญญามันเกิดเราออกไปดำรงชีวิต

ถ้าเราดำรงชีวิต นี้มิตรแท้ มิตรแท้จะปกป้องเราต่อเมื่อเราพลั้งเผลอ มิตรแท้จะโต้แย้ง ต่อเมื่อเขานินทาภาเล มิตรแท้ต่อหน้าลับหลังเขาจะดูแลเรา มิตรเทียม คนเทียมมิตร ต่อหน้าเขาก็หาผลประโยชน์กับเรา มิตรแท้ มิตรเทียม แล้วเราจะคบอย่างไร? เราอยู่กับโลกนะ มิตรแท้ เห็นไหม มิตรแท้หนีหาได้ยาก มิตรแท้จะเห็นได้ต่อเมื่อตกทุกข์ได้ยาก เขาจะไม่ทิ้งเรา เวลาไม่ทิ้งเรา แต่มิตรเทียม มิตรเทียม คนเทียมมิตร

นี่เวลาเราศึกษา เราบวชมาแล้วเราศึกษาเรื่องนี้ แล้วอารมณ์ความรู้สึกที่มันบอกว่าสิ่งนี้ดี สิ่งนี้ดี นี้มิตรเทียม มันจะหลอกให้หัวใจอยู่ในอำนาจของมันใช่ไหม? ปฏิบัติแล้วมันปล่อยวาง มันเป็นความว่าง มันเป็นความสุข มันเป็นความระงับ มันดีไปหมด มิตรเทียม มิตรเทียมเพราะอะไร? เพราะมันเกิดดับ มันไม่อยู่กับเราหรอก แต่ถ้าเป็นความจริงนะ เราตั้งสติของเรา เรามีคำบริกรรมของเรา

“ธรรมทั้งหลายมาแต่เหตุ”

ถ้าเรามีสติปัญญา เราบริกรรมของเราให้จิตมันไม่ฟุ้งซ่านไปข้างนอก ให้จิตมันเกาะพุทธานุสติไว้ นี่เหตุมันมีของมัน เราดีลูกเทนนิส คนฝึกหัดตีเทนนิส เขาจะตีเทนนิสเข้ากำแพง แล้วมันกระดอนออกมา เราก็ให้ตีเทนนิสของเรา นี่ไงเราพุทโธ พุทโธ เห็นไหม พุทโธ พุทโธ พุทโธกันไว้ไม่ให้จิตมันออก มันถึงพุทโธมันก็กลับไปสู่จิต แล้วก็นึกพุทโธขึ้นมา พุทโธถึงกำแพงมันก็เข้าไปสู่จิต พุทโธ พุทโธ เราก็ดีลูกเทนนิสเข้ากำแพงเรื่อยๆ ลูกเทนนิสมันก็วิ่งเข้ามาหาเรา กระดอนเข้ามาหาเรา กระดอนเข้ามาหาเรา พุทโธ พุทโธ พุทโธจิตให้มันเข้ามาซบซ้อนอยู่ที่เรา ซบซ้อนอยู่ที่เรา

นี่ไงถ้ามันเป็นจริงขึ้นมา ถ้ามันเป็นจริงขึ้นมา เวลาพุทโธจิตมันสงบขึ้นมา เรามีสติ มีปัญญานะ ถ้ามีสติปัญญาเราคัดแยกได้ นี้มิตรแท้ ถ้ามิตรเทียม เห็นไหม ความคิด ความต่างๆ ปัญญาของเรานี้มิตรเทียมทั้งนั้นแหละ มันเกิดดับ มันไม่เป็นความจริง พอไม่เป็นความจริงขึ้นมาะ พอคิดได้ เวลาที่มีสติขึ้นมา อืม นี่ดีมาก ๆ เลยนะ แหม คราวนี้ปัญญาเกิดมานี้ประเสริฐมากเลยนะ สักพักหนึ่งผลออกอีกแล้ว เอ้ เมื่อกี้มันเป็นอะไรนะ มันมาอย่างไร? แล้วมันเกิดขึ้นได้อย่างไรล่ะ? นี้มิตรเทียม

เกิดดับ เกิดดับคือสัญญา คือขั้น ๕ คือจิตมันเสวยอารมณ์ แต่เราพุทโธ พุทโธ พุทโธ ของเราจนมันสงบระงับเข้ามา ถ้ามันสงบระงับเข้ามา นี่มันเป็นความจริงของมัน มันเป็นความจริงของมัน มันเป็นปัจจัยตั้ง มันเป็นสันตสิทธินะ ถ้าเป็นสันตสิทธิโก ถ้าเกิดสภาวะแบบนี้เห็นได้ แล้วพอเห็นได้ รู้ได้ จับได้ มันควบคุมดูแลจิตใจได้ ถ้ามันควบคุมจิตใจได้ นี่มิตรแท้

ถ้าเรามีมิตรแท้อยู่กับใจของเรา เห็นไหม เรามาบวช เรามาเรียนกันเพื่อความเป็นบัณฑิต ถ้าความเป็นบัณฑิต บวชเรียนแล้ว นี่เรื่องอารมณ์ความรู้สึกมันระงับลง มันดีขึ้น สรรพสิ่งดีขึ้น เราต้องการให้ลูกเราเป็นบัณฑิต แต่ถ้าการเป็นบัณฑิต ความต้องการกับความจริงนั้นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าเป็นความจริงขึ้นมา มันอยู่ที่อำนาจวาสนาบารมีของคน ถ้าอำนาจวาสนาบารมีของคน มันฝึกมันหัดของมันขึ้นมา ถ้ามันฝึกมันหัดของมันขึ้นมา มันเป็นขึ้นมา เห็นไหม

นี่เวลาหลวงตาท่านบรรลุนิพพาน ท่านกราบองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กราบแล้ว กราบแล้ว กราบแล้วกราบแล้วเพราะสิ่งใด? เพราะสิ่งนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้รู้ ค้นขึ้นมา ว่าธรรมะมีอยู่โดยดั้งเดิม ธรรมะมีอยู่โดยดั้งเดิม ไซ้ มีอยู่โดยดั้งเดิม แต่เราไม่มีปัญญา ไปเอามาหรือ แม้แต่มีคนอื่นบอกคอยชี้แนะ เราก็ยังทำของเราไม่ได้ ถ้าเราทำของเรา เห็นไหม นี่กิเลสมันจะทำให้เราไขว่เขวตลอดไป

คำว่ากิเลสนะ สิ่งที่เราไม่เคยรู้เคยเห็น สิ่งใดที่เราได้เห็นนะเหมือนสามล้อถูกหวย นั่นเป็น ธรรมๆ มันเป็นเรื่องสามล้อถูกหวย เขาบริหารจัดการไม่เป็น ถ้าเขาบริหารจัดการไม่เป็น นี่สามล้อถูกหวยมันเป็นคำภายิต ให้เห็นว่าสามล้อถูกหวย คูสิเราเป็นคนทุกข์คนจน เวลาเราได้เงินทองกันมาเหมือนสามล้อถูกหวย นี่แล้วเราบริหารจัดการอย่างไร? แต่ถ้าสามล้อถูกหวยถ้าเป็นคนดีนะ เราเป็นสามล้อเราก็ทุกข์ยาก อาบเหงื่อต่างน้ำหาเงิน รู้จักเก็บ รู้จักสะสม รู้จักประหยัด มีธยัสถ์ รู้จักการรักษา นี่สามล้อก็เป็นคนมั่งมีได้

นี่ใจรักษาจิตของเรา ถ้าจิตของเรา เราดูแลของเรา เรารักษาของเรา เรากระหม่อมกระหม่อม เราดูแลจิตของเรา เห็นไหม มีสติมีปัญญารักษาใจ คำว่ารักษาใจนะ เวลามันทุกข์มันร้อน หน้าที่การงานเราก็ทำของเรา แต่ถึงเวลาเราก็รักษาใจของเรา ถ้ารักษาใจของเรา ใครมันจะมีอำนาจเหนือสิ่งนั้นล่ะ? แต่ถ้ามันรักษาใจนะ โลกธรรม ๘ คำดิฉินนินทาเหมือนเสาเข็ม มันปักเข้าไปที่หัวใจ เวลาดิฉินนินทามานี้เจ็บปวดแสบร้อน ทุกข์ยากมาก เวลาเขาสรรเสริญนะเหมือนลมพัดลมเพ ลมพัดมาที่หนึ่งมันก็หายไป คำสรรเสริญอยู่กับเราแป็บเดียว

แหม คนนั้นที่เราตึนนะ มีความปลื้มใจ เดียวเดียวนะ ลืมแล้ว แต่ถ้าคำเจ็บแสบปวดรื้อน
ซ้ำแล้วซ้ำเล่า คิดแล้วคิดเล่า เพราะอะไรล่ะ? เพราะโง่โง่ ใครเป็นคนคิด? นี่มันก็คำพูดคำเดียวกัน
เสียงก็คือเสียง คนพูดก็คือคนพูด แต่ทำไมเรตอกย้ำ ทำไมเราคิดของเราบ่อยล่ะ? นี่โง่ขาดสติ
เห็นไหม ถ้าเรามีสตินะ เสียงก็คือเสียง เสียงสักแต่ว่าเสียง ถ้าเสียงสักแต่ว่าเสียง เสียงใครเป็นคน
พูด ถ้าคนรักพูด ฟังแล้วมันก็นุ่มนวล ถ้าคนเกลียดพูด คนที่เราไม่พอใจพูด คำพูดคิขนาดไหน
คำพูดนั้นก็ไม่ได้ นี่เสียง เสียงใครพูด? เสียงธรรมชาติ เสียงสิ่งใด?

ฉะนั้น คำว่าเสียง เห็นไหม ถ้าเรามีสติปัญญา แล้วมีสตินะ ถ้าเราไม่โง่ เราไม่โง่จะอย่าง
นะ คำพูดมันตกอยู่ข้างนอก เวลาพราหมณ์นะ เขาไปต่อว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ว่า
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคนยังหนุ่ม อายุยังน้อยยังไม่เคารพพราหมณ์ นี่พราหมณ์ผู้
เฒ่าผู้แก่ นะ โอ๊ย ไปต่อว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากมายมหาศาล องค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้านั่งเฉย เขาบอกว่า

“ทำไมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่รับรู้อะไรเลยล่ะ?”

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถามกลับนะ “พราหมณ์ ถ้าเขาเอาสารับอาหารมาให้
พราหมณ์ ถ้าพราหมณ์ไม่กิน สารับอาหารเป็นของใคร?”

“ก็เป็นของคนนั้นที่เอามาไง”

นี่เวลาคำติคำชมของพราหมณ์ มันก็เหมือนสารับอาหารที่พราหมณ์จะเอามา แต่ถ้าเราไม่
รับรู้มันเป็นของใคร? ก็กลับเป็นของพราหมณ์ไง จะไปดิฉินนินทาขนาดไหนก็ของพราหมณ์
พราหมณ์ก็ต้องเอากลับไป เห็นไหม ถ้ามีสติ เขาจะพูดขนาดไหน เขาจะว่าอย่างไรมันไม่มาถึง
เรา นี่บัณฑิต ถ้าบัณฑิตเรารักษาใจของเราได้ ถ้าเรารักษาใจของเราได้ คำว่ารักษาใจของเราได้

“ความสุขอื่นใดเท่ากับจิตสงบไม่มี”

จิตของเราถ้าฟุ้งซ่าน จิตของเราถ้ามีความบกพร่อง มันบกพร่องจากหัวใจของเรา พอมัน
บกพร่องจากหัวใจของเรา เราจะมี ความทุกข์ พอเรามีความทุกข์ขึ้นมาเราก็จะมีความเศร้าหมอง
เราจะมี ความเศร้าหมอง เห็นไหม คนรอบข้างเห็นเราเศร้าหมอง คนรอบข้างก็ทุกข์ไปกับเรา เรา
ทุกข์คนเดียวนะ มันจะลากให้ครอบครัวทุกข์ไปทั้งบ้านเลย แต่ถ้าเรามีความสุขคนเดียวนะ เรา
จะลากครอบครัวของเราไปมีความสุขหมดเลย

นี่คบบัณฑิต ถ้าบัณฑิตมันอยู่ที่นี้ รักษาที่นี้ได้ เห็นไหม นี่เรามาฝึกมาหัดกันก็เพื่อความดี ความงามของเรา ถ้าเรามีความดีความงามของเรา เราทำเพื่อเรานะ ถ้าทำเพื่อเรามันก็เป็นสมบัติของเรา ถ้าเราจะมีสมบัติ สมบัติของโลก สมบัติของโลกเป็นสมบัติสาธารณะ ใครมีปัญหา บริหารจัดการจะได้สมบัตินั้นมา แล้วสมบัตินี้ได้ใช้แค่ชีวิตนี้ สุดท้ายแล้วนะ เราไม่พรากจากเขา เขาก็ต้องพรากจากเราแน่นอน แต่สมบัติของเรามีหรือยัง?

สมบัติของเราคือปัญญาความรู้จริงในใจของเรา ถ้าเรามีความรู้จริงที่นี้ละ คนที่ประพฤติปฏิบัติมาถึงที่สุดแห่งทุกข์ เวลาจะเป็นจะตายเขาหัวเราะนะ นี่ในมหานาน เวลางานศพเขาไปร้องเพลงกัน พอไปร้องเพลงกัน เจ้าภาพเขาเห็นเขาดีนะ บอกว่าทำไมพระทำแบบนี้ พระก็หัวเราะกันใหญ่เลยนะ เขาไปร้องเพลงแล้วก็หัวเราะกันใหญ่เลย เขาบอกว่า เออ พวกนี้ไม่รู้จักรธรรมสมัยใหม่ เขาหัวเราะเพราะอะไร? เพราะคนตายกับคนเป็นมันก็มีค่าเท่ากัน

เรานะเวลาตายเราก็โศก เราโศก เราปวด เราเจ็บ เราเข้าใจนัก แต่คนที่เวลาเขาสิ้นสุดแห่งทุกข์นะ ตายหรือเป็นมันเป็นสมมุติ เพราะว่ากิเลสมันตายตั้งแต่หัวใจเราไปแล้ว มันไม่มีอะไรตาย แต่มันเปลี่ยนกิริยาเท่านั้นเอง จิตมันไม่มีวันตาย นี่เขาไม่เสียใจใจ เขาไม่เสียใจ เขาไม่ตื่นเต้น เขาร้องเพลงนะ นี่ในมหานาน เวลาไปงานศพเขาร้องเพลง เห็นไหม ร้องเพลงกัน แล้วชาวบ้านเขาว่าทำไมไม่โศกไม่เศร้าล่ะ?

ไอ้ไอ ถ้ามันโศกมันเศร้านั้นมันเป็นเรื่องของโลก นี่ธรรมะสมัยใหม่ พอธรรมะสมัยใหม่ เขาว่านี่ใช้ไม่ได้ ไม่ถูกต้อง แต่คำว่าไม่ถูกต้อง ถูกต้องของเขา ถ้าเขามีสติปัญญาของเขา เราต่างหาก เราเป็นคนพาล ตกอยู่ในอำนาจของพาล พาลคือความไม่รู้ มันเหยียบย่ำหัวใจ แล้วก็เศร้า แล้วก็โศก แล้วก็ทุกข์ แล้วก็ยาก แล้วอวดตัวว่าเป็นบัณฑิต คนที่เป็นบัณฑิต เห็นไหม เรามีสติ มีปัญญาของเขา สิ่งใดเกิดขึ้น มันเป็นของมันโดยสังขารความจริงของมัน เรามีสติปัญญาของเรา นี่บัณฑิตเขาเป็นกันที่นี้ บัณฑิตเขาเป็นกันที่มีปัญญา มีความรอบรู้ เอาตัวรอดของเราได้

ฉะนั้น อเสวนา จ พาลานํ ปณฺหิตานญฺจ เสวนา เราจะไม่คบคนพาล เราจะคบบัณฑิต เราจะไม่คบความคิดของค้นหาความทะยานอยาก สมุทัย เราจะคบแต่ปัญญา เราจะคบแต่สิ่งที่เกิดขึ้น สังขารความจริงที่เราฝึกเราฝน ปัญญาจะเกิดขึ้นจากการฝึกการฝน นักกีฬาที่เขาจะมีกำลังของเขาได้เพราะเขาฝึกของเขา เราจะมีปัญญาขึ้นมา นี่ทำบุญแล้วนะก็อยากจะฉลาด อยากฉลาด ไม่อยากพูดเดี่ยวแรง...

ทำบุญแล้วอยากฉลาดมาก แล้วไม่ฝึกไม่ฝนมันจะฉลาดมาจากไหนล่ะ? ทำไมไม่หัดฝึกคิด ฝึกแยกฝึกแยะอะไรคิดอะไรถูกต้อง? เราไปทำผิดทำถูกนั่นแหละมันจะมีปัญญาตรงนั้นแหละที่อะไรมันผิด มันผิดมาเราก็ไม่ควรทำ ถ้ามันถูกเราก็ขยันหมั่นเพียร นี่เราทำของเรา แล้วพอทำขึ้นมาแล้วมันก็เห็นผล ทำความถูกต้องดีงามแล้วมันก็ดี ทำความผิดแล้วมันก็มีแต่ความทุกข์ นี่มันเห็นผลขึ้นมามันก็มีแต่ความเชื่อมัน มันก็ยังมั่นคง มันก็ยังฉลาดขึ้นๆ มันต้องฝึกต้องฝน ทุกอย่างเกิดจากการฝึกฝน

ช่างป่านะ เขาเอามาฝึกหัดนะ เขาเอามาใช้ลากซุง มันตัวใหญ่กว่าคนมหาศาลเลย เขายังเอามาฝึก เอามาใช้งานได้ แล้วเราว่าเราเป็นบัณฑิต เราเป็นคนดี เรามีหัวใจอยู่ในหัวใจของเรา แต่เราปล่อยให้มันจีเรา ปล่อยให้หัวใจของเราเหยียบย่ำเราเอง ปล่อยให้หัวใจทำให้เราทุกข์ยากเอง ไม่รู้ว่าใครเป็นบัณฑิต ใครเป็นคนพาลนะ เราจะคบบัณฑิต เห็นไหม

นี่เรามีลูกมีหลาน เราก็อยากให้ลูกหลานเราฉลาด เรามีลูกมีหลาน เราก็เอาลูกหลานมาบวชมาเรียน พอมาบวชมาเรียนแล้ว นี่บวชเรียนแล้วเราต้องฝึกหัด ถ้าเขาฝึกหัดใช้ปัญญาเป็นออกไปนี่ฝึกหัด โลกเขาบอกว่าถ้าคนไม่ได้บวชเป็นคนดิบ ถ้าบวชแล้วเป็นคนสุก สุกเพราะได้ฝึกหัด ได้มีวิชา ได้มีปัญญา ได้มีความรอบรู้ เขาจะได้พาครอบครัวของเขาไปด้วยความร่มเย็นเป็นสุข ไปด้วยความร่มเย็นเป็นสุขของโลกๆ เขาจะ เพราะความร่มเย็นเป็นสุข เห็นไหม ทุกข์เกิดขึ้น ทุกข์ตั้งอยู่ และทุกข์ดับไป เอวัง